

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

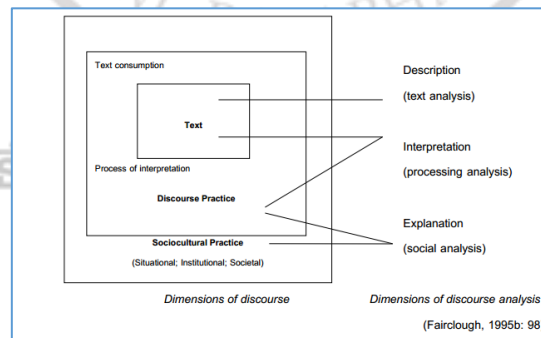
1.1 แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical discourse analysis) หรือ CDA เป็นรูปแบบการวิเคราะห์วาทกรรมที่มุ่งเผยให้เห็นการใช้อำนาจในทางมิชอบ ความครอบงำ และความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่มีการผลิตซ้ำในบริบทของสังคมและการเมือง

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ พัฒนาต่อเนื่องจากภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาภาษาเพื่อเผยสิ่งที่แฝงอยู่ในตัวบท อันได้แก่ การพยายามครอบงำทางความคิดผ่านอุดมการณ์หรือการใช้อำนาจซึ่งนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ทำให้ผู้ถูกครอบงำหรืออยู่ใต้อำนาจเสียประโยชน์โดยไม่รู้ตัว (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556 : 30)

การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ มีกรอบแนวคิดที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย คือ กรอบมิติทั้งสามของแฟร์คล็อฟ Fairclough (1992 : 72-73, 1995 : 95-98 อ้างถึงใน ชีระยุทธ สุริยะ, 2554 : 18-19) ได้เสนอกรอบมิติทั้งสามของวาทกรรมโดยประกอบด้วย 3 มิติ ดังนี้

- 1) ตัวบท (text) คือ ภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งสร้างข้อความสอดคล้องต่อเนื่องสัมพันธ์กัน
- 2) วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) คือ กระบวนการสร้างหรือผลิตตัวบท (process of production) และกระบวนการตีความหรือการแปลความหมายตัวบท (process of interpretation) ซึ่งนับว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เกิดตัวบท
- 3) วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) คือ สถานการณ์หรือเหตุการณ์ ระบบความเชื่อ โครงสร้าง หรือหน้าที่ทางสังคม (situational, institutional, societal) ที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการผลิตและการบริโภคตัวบท (text consumption)

ภาพที่ 2.1 มิติทั้งสามของวาทกรรม (Dimensions of discourse)

ที่มา : (Fairclough, 1992 : 72-73, 1995 : 95-98 อ้างถึงใน ชีระยุทธ สุริยะ, 2554 : 18-19)

จากแผนภาพข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตัวบท (text) เป็นผลผลิตจากวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และสัมพันธ์กับมิติของวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (sociocultural practice) ด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมิติสังคม และจาก 3 มิติดังที่กล่าวมานั้น แฟร์คลัฟ (Fairclough) ยังได้เสนอแนวคิดในการวิเคราะห์วาทกรรมสามด้าน (Dimensions of discourse analysis) ซึ่งประกอบด้วย

1) การพรรณนา (description) คือ การวิเคราะห์ตัวบท (text analysis) ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาษาโดยตรง

2) การตีความหรือการแปลความหมาย (interpretation) คือ การวิเคราะห์กระบวนการผลิต ตัวบท (processing analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับกระบวนการผลิต ซึ่งประกอบด้วยการผลิตตัวบทและการรับและตีความตัวบท

3) การอธิบาย (explanation) คือ การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมกับกระบวนการทางวาทกรรม (social analysis)

สรุปได้ว่า แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เป็นการศึกษาทวิวิธีทางภาษาที่แฝงเร้นผ่านตัวบท โดยมีจุดประสงค์เพื่อครอบงำความคิดของผู้อ่าน

ผู้วิจัยนำแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ มาใช้วิเคราะห์ทวิวิธีทางภาษาที่ประกอบสร้างภาพตัวแทนเด็กดี วิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างภาพตัวแทนเด็กดี และวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างภาพตัวแทนเด็กดี เพื่อให้เห็นภาพตัวแทนเด็กดีที่ปรากฏในข่าวสังคมออนไลน์

1.2 แนวคิดอุดมการณ์

สุนทรী โชติติลล (2560 : 18) ให้ความหมายของคำว่าอุดมการณ์ไว้ว่า อุดมการณ์ (ideology) ที่นำมาใช้ในทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ จะนิยามอุดมการณ์ว่าเป็นระบบความคิดความเชื่อของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ซึ่งส่วนหนึ่งอุดมการณ์จะแสดงผ่านภาษา อุดมการณ์จึงเป็นกรอบความคิดที่สมาชิกในกลุ่มนำไปตีความร่วมกัน อีกทั้งประกอบสร้างความเข้าใจ และการรับรู้ของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งเป็นตัวกำหนดวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันและปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มอื่น ซึ่งฟานไดก์นำเสนอว่า อุดมการณ์ไม่มีความถูกหรือผิด เพราะอุดมการณ์จะสนับสนุนความจริงของกลุ่มผู้ริโภคอุดมการณ์นั้น ในกระบวนการสร้างและตีความวาทกรรม อุดมการณ์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ริโภควาทกรรมนั้นตีความรับรู้ เข้าใจ และสร้างเป็นระบบความรู้ ความเชื่อ จึงทำให้สามารถกำหนดหรือกำกับการปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม ตลอดจนสร้างอำนาจความไม่เท่าเทียมกันของกลุ่มผู้ริโภควาทกรรมอีกด้วย ดังนั้นอุดมการณ์จึงอาจไม่ใช่กรอบความคิดที่ชัดเจนหรือมีระบบ แต่กลับมีความสับสน คลุมเครือ ซึ่งความหลากหลายของอุดมการณ์สัมพันธ์กับระบบและบทบาททางสังคมของผู้สร้างอุดมการณ์

สรุปได้ว่า แนวคิดอุดมการณ์ เป็นการศึกษากระบวนการความคิดความเชื่อที่สะท้อนผ่านทวิวิธีทางภาษา เพื่อใช้กำหนดหรือกำกับการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

ผู้วิจัยนำแนวคิดอุดมการณ์ มาใช้วิเคราะห์ภาพตัวแทนเด็กดีที่นำเสนอผ่านข่าวสังคมออนไลน์

1.3 แนวคิดภาพตัวแทน

สจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall, 1997 : 17-19 อ้างถึงในนัดดา ธนทาน, 2557 : 1512) กล่าวถึงภาพตัวแทน (Representation) ว่าหมายถึงการนำเสนอแนวคิดโดยเชื่อมโยงกับการใช้ระบบสัญลักษณ์ การนำเสนอภาพตัวแทน และการนำมาเสนอใหม่ ภาพตัวแทนประกอบขึ้นมาได้ด้วยกระบวนการ 2 ประการ ได้แก่ 1) การนำเสนอภาพตัวแทนในใจ เป็นการพยายามตีความและกลั่นกรองความจริงรอบตัวและความคิดหนึ่งให้กลายเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ และ 2) การนำเสนอภาพตัวแทนภายนอก เป็นการพยายามสื่อสารความคิดหรือความรู้ที่อยู่ในใจออกมาให้ผู้อื่นทราบโดยผ่านทางระบบสัญลักษณ์ เช่น ภาษา เป็นต้น เราสามารถทำได้โดยการเข้าใจภาษา ซึ่งภาษานั้นจะเป็นลายลักษณ์อักษร คำพูด รูปภาพ หรือสิ่งแทนอื่น ๆ ก็ได้ กล่าวคือกระบวนการให้ความหมายคือปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 3 สิ่ง คือ แนวคิด (concept) สัญลักษณ์ (sign) และสิ่งต่าง ๆ (things) กระบวนการที่เชื่อม 3 สิ่งนี้เข้าด้วยกันคือ การสร้างภาพตัวแทน

สรุปได้ว่า แนวคิดภาพตัวแทน เป็นกระบวนการให้ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ผ่านทางกลวิธีการใช้ภาษา ซึ่งอาจเป็นตัวอักษร รูปภาพ หรือสิ่งแทน

ผู้วิจัยนำแนวคิดภาพตัวแทน มาใช้วิเคราะห์ภาพตัวแทนเด็กดีที่นำเสนอผ่านข่าวสังคมออนไลน์

1.4 แนวคิดองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร

เดลล์ ไฮม์ส์ (Dell Hymes, 1974 อ้างถึงใน ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556 : 123-124) อธิบายองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร ดังนี้

- 1) S มาจาก Setting and Scene (บางเล่มใช้ Situation) สถานที่และโอกาส หมายถึง สถานที่และโอกาสที่เกิดการสื่อสารขึ้น
- 2) P มาจาก Participant ผู้ร่วมการสื่อสาร หมายถึง ผู้ที่มีส่วนในการสื่อสารทั้งผู้พูดหรือผู้ส่งสาร ผู้ฟังหรือผู้รับสารและผู้ที่อยู่ใกล้เคียงซึ่งมีผลต่อการสื่อสารนั้น ๆ
- 3) E มาจาก Ends จุดมุ่งหมาย หมายถึง เป้าหมาย หรือผลที่ต้องการบรรลุในการสื่อสารนั้น
- 4) A มาจาก Act sequences ลำดับวัจนกรรม หมายถึง ลำดับของถ้อยคำที่สื่อเจตนาต่าง ๆ ในการสื่อสาร
- 5) K มาจาก Key น้ำเสียง หมายถึง น้ำเสียงและวิธีการสื่อสารที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยในการตีความหมาย

6) I มาจาก Instrumentalities เครื่องมือสื่อสาร หมายถึง ช่องทางการสื่อสาร รูปแบบของถ้อยคำและลีลาภาษา

7) N มาจาก Norm of interaction and interpretation บรรทัดฐานการปฏิสัมพันธ์และการตีความ หมายถึง ความเชื่อและความรู้จากวัฒนธรรมนั้น ๆ ที่กำกับการสื่อสารและการตีความ

8) G มาจาก Genres ประเภทของตัวบท หมายถึง ประเภทของตัวบท ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การสื่อสาร

สรุปได้ว่า แนวคิดองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร เป็นการศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสาร

ผู้วิจัยนำแนวคิดองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารมาใช้วิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างภาพตัวแทนเด็กดี

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และอุดมการณ์

สรณี วงศ์เบ็ญสัจจ์, ทัทยา จันทรมังกร และศตวรรษ พิทยบุญทา (2547) ศึกษาหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็กของไทยที่ได้รับรางวัล: การวิเคราะห์เชิงวรรณกรรมและวาทกรรม ผลการศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาที่ใช้สื่ออุดมการณ์ ได้แก่ กลวิธีทางวจนภาษา ได้แก่ การเลือกใช้คำและวลี เช่น คำกริยาที่สื่อความรู้ ประสบการณ์ อำนาจ เพื่อสื่อความมีอำนาจและความเหนือกว่าของผู้ใหญ่ การผูกประโยคและความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง เช่น การใช้ประโยคคำสั่งเพื่อให้เด็กทำตาม การใช้คำเชื่อมบอกความสัมพันธ์ความ เช่น คำเชื่อมแสดงเหตุผล เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ และการใช้คำสรรพนามและคำลงท้าย เพื่อแสดงลำดับชั้นระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก ส่วนกลวิธีทางอวัจนภาษา ได้แก่ การใช้ขนาดของภาพ เช่น ภาพของเด็กจะมีขนาดเล็ก เพื่อสื่อถึงความด้อยอำนาจต่างจากภาพของผู้ใหญ่ที่มีขนาดใหญ่ การจัดภาพตัวละครในหน้ากระดาษ ให้ผู้ใหญ่อยู่ด้านซ้ายมือหรือเหนือสุดของหน้ากระดาษ เพื่อสื่อถึงความสำคัญหรือสิ่งที่สถาปนาแล้ว การใช้เส้น-สี สื่อถึงความแตกต่างทางเพศสภาพ เช่น เส้นโค้ง ขดกลม สีมืด ทึบ เพื่อสื่อถึงโลกการผจญภัยของผู้ชาย

จากกลวิธีทางภาษา แสดงให้เห็นว่า หนังสือนิทานภาพแฝงไปด้วยอุดมการณ์ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก การจัดลำดับชั้นทางสังคม เพศสภาพ และความ เป็นฝรั่งในยุคโลกาภิวัตน์ โดยผู้ใหญ่ที่มีอำนาจมากกว่าเด็กจะใช้กลวิธีต่าง ๆ เช่น ด้านวจนภาษา การใช้ องค์ประกอบทางวรรณกรรม ภาพ การสร้างตัวละคร เพื่อสื่ออุดมการณ์ความคิดให้แก่เด็กผ่านหนังสือ นิทานภาพ เพื่อที่จะเตรียมเด็กให้พร้อมกับการเข้าเป็นสมาชิกในสังคม ซึ่งอุดมการณ์ต่าง ๆ ได้ขัดเกลาอุปนิสัยดั้งเดิมของเด็กที่ดิบเถื่อน ไร้เดียงสา ให้กลายเป็นคนที่มีคุณสมบัติตรงตามที่ตั้งคกำหนด

และเป็นการทำให้เด็กยอมรับอำนาจและอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใหญ่โดยไม่กังขา เด็กคนใดที่ผิดแผกไปจากสิ่งที่สังคมกำหนด จะถูกมองว่าแปลกแยก และจะต้องเรียนรู้ปรับตัว เพื่ออยู่ในกฎเกณฑ์ของสังคม จึงจะเป็นที่ยอมรับ โดยอุดมการณ์ที่สื่อสารให้เด็กทั้งหมดนั้น สอดคล้องกับระบบความคิดพื้นฐานของคนไทย คือ ระบบอาวุโส และระบบอุปถัมภ์

สุนทรรัตน์ สร้อยทองดี (2552) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลวิธีทางภาษากับการนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในสังคมไทยปัจจุบัน ในวาทกรรมโฆษณาสินค้าในนิตยสารสำหรับครอบครัว ได้แก่ รักลูก แม่และเด็ก บันทึกคุณแม่ และ Mother&Baby ตามแนวทางการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัว และบทบาทของกลวิธีทางภาษาที่วาทกรรมโฆษณาเลือกใช้ในการนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่เพื่อประโยชน์ทางการค้า ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการนำเสนอวาทกรรมโฆษณาในนิตยสารสำหรับครอบครัวมี 2 รูปแบบ ได้แก่ โฆษณาที่สื่อความทางธุรกิจโดยตรงและบทความเชิงโฆษณา โดยใช้กลวิธีทางภาษา 2 กลวิธีในการนำเสนอความคิดเกี่ยวกับแม่ ได้แก่ 1) กลวิธีทางวจนภาษา ประกอบด้วย กลวิธีกล่าวอ้าง การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้อุปลักษณ์ การใช้มูลบทและการเล่าเรื่อง 2) กลวิธีทางอวจนภาษา ได้แก่ การใช้ความหมายของภาพ การใช้ขนาดของตัวละครและการใช้สี กลวิธีดังกล่าวสะท้อนความคิดเกี่ยวกับแม่ 5 ความคิด ได้แก่ แม่คือผู้ที่เหมาะสมกับหน้าที่ดูแลลูกมากที่สุด แม่จะต้องเลี้ยงดูลูกอย่างดีที่สุด แม่ต้องเฝ้าหาความรู้ แม่ต้องเก่งรอบด้าน และแม่ต้องสวยและอ่อนเยาว์เสมอ วาทกรรมโฆษณานำเสนอความคิดเกี่ยวกับแม่เพื่อเชื่อมโยงกับการบริโภคสินค้า จูงใจให้แม่ที่ต้องการทำหน้าที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้สินค้าตามที่วาทกรรมโฆษณานำเสนอ

วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ผลการศึกษาพบว่า ตัวบทมีกลวิธีทางภาษาที่หนังสือเรียนใช้สื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ทั้งสิ้น 15 กลวิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้ประโยคแสดงเหตุผล การแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยโครงสร้างประโยค การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน และการใช้เสียงที่หลากหลาย กลวิธีทางภาษาเหล่านี้ สื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ไปสู่ผู้อ่านทั้งสิ้น 10 ชุดความคิด อุดมการณ์เด่นซึ่งพบในหนังสือเรียนทุกเล่ม คือ อุดมการณ์เด็ก และอุดมการณ์ความเป็นหญิงและอุดมการณ์ความเป็นชาย ผลการศึกษาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมพบว่า หนังสือเรียนเป็นวาทกรรมที่ผลิตขึ้นโดยการควบคุมของหน่วยงานด้านการศึกษาของรัฐ เพื่อใช้ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประชาชนทุกคนต้องเข้ารับการศึกษาและมีครูซึ่งเป็นบุคคลที่สังคมไทยให้ความเคารพเป็นผู้ถ่ายทอดสู่นักเรียน หนังสือเรียนจึงเป็นวาทกรรมที่มีสถาบันรับรอง ได้รับการตีความในฐานะของความรู้ที่เชื่อว่าถูกต้อง เหมาะสม ทั้งยังสามารถเข้าถึงประชาชนทุกระดับในสังคม อุดมการณ์ที่อยู่ในหนังสือเรียนจึงสามารถส่งผลต่อสังคมได้ในวงกว้าง

อุมาวัลย์ ชีซ่าง (2555) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็ก ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553 ผลการศึกษาพบว่า นิทานและเรื่องสั้นสำหรับเด็กที่ตีพิมพ์ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ จำนวน 94 เรื่อง มีบทบาทในการถ่ายทอดอุดมการณ์บางประการไปสู่เด็ก ซึ่งกลวิธีการสื่ออุดมการณ์ที่ปรากฏแบ่งได้เป็น 3 กลวิธีหลัก ได้แก่ 1) กลวิธีทางภาษา พบ 6 กลวิธี ได้แก่ การใช้คำศัพท์ การใช้โครงสร้างประโยคแบบต่าง ๆ การกล่าวอ้าง การใช้คำถามวาทศิลป์ การใช้อุปลักษณ์ และการแนะนำความ 2) กลวิธีระดับตัวบท พบว่า ใช้อุปกรณ์ประกอบของเรื่องเล่าในการเสนออุดมการณ์ผ่านเสียงและความคิดของตัวละคร 3) กลวิธีระดับสหบท พบว่า มีการแทรกตัวบทอื่นหรือกล่าวอ้างถึงตัวบทอื่นเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อต่าง ๆ เพื่อสื่อความคิดเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาพุทธและอิสลาม ความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นไทย

กลวิธีดังกล่าวสื่ออุดมการณ์ที่ปรากฏอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ อุดมการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก-ผู้ใหญ่ อุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเด็กดีและคนดี อุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทชาย-หญิง ในสังคมไทย อุดมการณ์เกี่ยวกับความยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ และอุดมการณ์ที่ปรากฏบางช่วงเวลา ได้แก่ อุดมการณ์เกี่ยวกับความยากจน อุดมการณ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมถึงชุดความคิดย่อยถึงสังคมเมืองกับชนบท ผลการศึกษาทำให้เห็นว่าเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ มีบทบาทเป็นสารทางอุดมการณ์ซึ่งรัฐอาจใช้ในการถ่ายทอดและปลูกฝังความคิดเชิงอุดมการณ์บางประการแก่เด็กในสังคมไทย เพื่อสร้าง “เด็กดี” และ “พลเมือง” ดี ซึ่งจะเอื้อต่อการกำกับดูแลและควบคุมสมาชิกในสังคมต่อไป

สุนทรีย์ โชติติติก และณัฐพร พานโพธิ์ทอง (2562) ศึกษา “เด็กดีต้องทำบุญ” ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมสื่อสำหรับเด็กที่ผลิตโดยวัดพระธรรมกาย ผลการศึกษาพบว่า วาทกรรมสื่อสำหรับเด็กของวัดพระธรรมกายได้ถ่ายทอดอุดมการณ์ “บุญ” ผ่านชุดความคิดสำคัญ 3 ชุดความคิด ได้แก่ ชุดความคิดที่ว่าบุญคืออำนาจ ชุดความคิดบุญคือสมบัติหลังความตาย และชุดความคิด “วิธีการทำบุญที่พึงประสงค์” ที่กำหนดพฤติกรรมให้เด็กเลือกทำบุญกับวัดพระธรรมกาย ด้วยการทำให้เชื่อว่าบุญมีอำนาจในการต่อสู้กับบาปได้ และเมื่อเลือกทำบุญกับวัดพระธรรมกายจะทำให้ได้รับความสุขสบายในชาติต่อไป ชุดความคิดทั้ง 3 ที่วาทกรรมนำเสนอส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการทำบุญ 2 ประการ ได้แก่ 1) การทำบุญแบบชวนชวาย และ 2) การทำบุญแบบสะสมบุญด้วยการเลือกทำบุญกับวัดพระธรรมกาย โดยเชื่อว่าจะได้านิสงส์หรือปริมาณบุญมากกว่าการทำบุญอื่น จากมุมมองเชิงวิพากษ์ สื่อสำหรับเด็กที่ผลิตโดยวัดพระธรรมกายมิได้เป็นการสอนให้เด็กสละความโลภตามคำสอนในพุทธศาสนา แต่กลับตอกย้ำให้โลกในการทำบุญและสะสมมากยิ่งขึ้น วาทกรรมสื่อสำหรับเด็กชุดนี้มีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมเด็กให้กลายเป็นสมาชิกที่พึงประสงค์ของวัดพระธรรมกายในอนาคต

สรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และอุดมการณ์ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในสื่อต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก นิตยสารสำหรับเด็ก หนังสือเรียนภาษาไทย เรื่องเล่าสำหรับเด็ก และวาทกรรมสื่อสำหรับเด็ก ผลการวิจัยล้วนแสดงให้เห็นว่า วาทกรรมหรือกลวิธีการใช้ภาษา ส่งผลต่อการสื่อชุดความคิดสำหรับเด็ก

ผู้วิจัยประมวลงานวิจัยเกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และอุดมการณ์ข้างต้น มาใช้เป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ประกอบสร้างภาพตัวแทนเด็กดี

2.2 งานวิจัยเกี่ยวกับภาพตัวแทน

ธีระยุทธ สุริยะ (2554) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนของนักโทษประหาร และการประหารชีวิตในหนังสือพิมพ์รายวันไทย ผลการศึกษาพบว่า หนังสือพิมพ์รายวันมุ่งเสนอนักโทษประหารทำผิดร้ายแรงจึงต้องชดใช้ด้วยการถูกประหารชีวิต และกลวิธีการใช้ภาษาได้สื่อภาพตัวแทนของนักโทษประหารว่า เป็นผู้กระทำผิดกฎหมาย เป็นผู้มึนจิตโหดเหี้ยม เป็นผู้ขาดศีลธรรม เป็นผู้ที่ไม่ต้องการ เป็นผู้กระทำผิดซ้ำซากไม่เกรงกลัวกฎหมาย เป็นผู้ก่อกรรมชั่ว ในขณะที่เดียวกันยังสื่อภาพตัวแทนของการประหารชีวิตว่า การประหารชีวิตเป็นกระบวนการทางกฎหมาย เป็นกระบวนการที่รอบคอบ รัดกุม เป็นกระบวนการที่น่ายกย่อง เป็นกระบวนการที่มีมนุษยธรรม และเป็นการชดใช้กรรม ด้านปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างภาพตัวแทนของนักโทษประหารและการประหารชีวิต ได้แก่ แนวคิดทางพุทธศาสนาและการเป็นสังคมแบบรวมหมู่ การบังคับใช้กฎหมายนโยบายต่อต้านยาเสพติดของรัฐ การต่อต้านการประหารชีวิตขององค์กรสิทธิมนุษยชน

เกศราพร ทองพุ่มพุกษา (2562) ศึกษาภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงในหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก ผลการศึกษาพบว่า ภาพตัวแทนของความเป็นเพศหญิงที่สอดคล้องต่ออุดมการณ์หลักของสังคมยังคงครอบงำหนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก คือ แม่ที่มีจิตใจดีงาม อ่อนโยน อ่อนหวาน รักเลี้ยงดู ดูแลและพร้อมอุทิศชีวิตเพื่อลูก อยู่ในพื้นที่บ้าน และทำกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความเป็นแม่ที่ดี เป็นเมียที่รักห่วงใย ยอมจำนน และยึดมั่นต่อสามี ทำกิจกรรมที่สอดคล้องต่อความเป็นเมียที่ดี และสัวโลกแสนสวยด้วยการใช้อุดมการณ์ครอบงำความงามทางกาย วาจา และใจ

สิริภัทร เชื้อกุล และศิริพร ภัคดีมาสุข (2563) ศึกษาภาพตัวแทนของผู้เรียนอาชีวศึกษาในวาทกรรมข่าวและบทความการศึกษาในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย ผลการศึกษาพบว่า มีกลวิธีทางภาษาที่หลากหลายในการประกอบสร้างภาพตัวแทนผู้เรียนอาชีวศึกษา ทั้งภาพด้านบวก ภาพด้านลบที่สะท้อนมุมมองด้านลบของสังคม และภาพด้านลบ ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งคือ แม่ข่าวและบทความการศึกษาในหนังสือพิมพ์รายวันจะเป็นพื้นที่สำหรับสนับสนุนการเรียนอาชีวศึกษา แต่ก็มีกรนำเสนอภาพด้านลบ และภาพด้านลบที่สะท้อนมุมมองด้านลบของสังคมต่อผู้เรียนอาชีวศึกษา การนำเสนอภาพในลักษณะที่สะท้อนมุมมองด้านลบของสังคมเช่นนี้ แม้ว่าจะมีจุดประสงค์เพื่อเสริมภาพด้านบวก แต่ก็มีส่วนแสดงให้เห็นมุมมองลบของสังคมต่อผู้เรียนอาชีวศึกษา ซึ่งอาจทำให้เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการเรียนอาชีวศึกษาตามนโยบายภาครัฐ

สรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับภาพตัวแทน ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับภาพตัวแทนที่ปรากฏในสื่อต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือพิมพ์รายวันไทย หนังสือนิทานภาพสำหรับเด็ก ข่าวและบทความในหนังสือพิมพ์รายวัน ผลการวิจัยล้วนแสดงให้เห็นว่า กลวิธีการใช้ภาษามีส่วนในการประกอบสร้างภาพตัวแทนของสิ่งต่าง ๆ ทั้งด้านบวกและด้านลบ

ผู้วิจัยประมวลงานวิจัยเกี่ยวกับภาพตัวแทนข้างต้น มาใช้เป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ภาพตัวแทนเด็กที่นำเสนอผ่านข่าวสังคมออนไลน์

2.3 งานวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร

ประไพพรรณ พิงฉิม (2542) ศึกษาพฤติกรรมการถามในปริเฉทการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์สองประเภท ผลการศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารของเดล ไฮมส์ พบว่า ผู้สัมภาษณ์ในรายการโทรศัพท์ที่มีจุดประสงค์สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ผู้สัมภาษณ์ จะใช้กลวิธีการถามและกลวิธีการเสริมคำถามจนถือเป็นลักษณะเด่นของการสัมภาษณ์ ได้แก่ การถามในลักษณะสรุปคำตอบ การขึ้นนำคำตอบ การเสริมคำตอบ การทวนคำตอบ การกล่าวแสดงความชื่นชมผู้ให้สัมภาษณ์และการหยอกเย้า ส่วนผู้สัมภาษณ์ในรายการโทรศัพท์ที่เน้นวัตถุประสงค์เพื่อหาข้อเท็จจริง จะใช้กลวิธีการถามและวิธีเสริมคำถามจนถือเป็นลักษณะเด่นของการสัมภาษณ์ ได้แก่ กลวิธีการรู้ไล่ด้วยคำถามต่อเนื่อง การเปลี่ยนคำถาม การซ้ำคำถาม การใช้ประโยคบอกเล่าเพื่อยั่ว การตั้งคำถามจากเหตุการณ์สมมติ การตั้งคำถามแย้ง และการตัดบท

เกศสุดา นาสีเคน (2557) ศึกษาเรื่องเล่าแนว “รักโศก” และกลวิธีการให้คำปรึกษาในพื้นที่สาธารณะ: กรณีศึกษารายการวิทยุ “คลับฟรายเดย์” ผลการศึกษาการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารของเดล ไฮมส์ พบว่า พื้นที่ของรายการมีเพศหญิงเข้ามาใช้งานมากกว่าเพศชาย ซึ่งเป็นกลุ่มคนวัยทำงานและนักศึกษา นับว่าเป็นกลุ่มคนเมืองที่มีการศึกษา การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะทำให้เกิดการสนทนาปัญหาความรักแบบไม่เผชิญหน้าโดยตรง เอื้อให้ผู้เล่ากล้าเปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวที่เป็นความลับ ทั้งนี้เกิดจากบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์ที่ผู้ฟังยอมรับข้อตกลงร่วมกันว่า ผู้ดำเนินรายการมีสถานภาพสูงกว่าตนเอง ทั้งด้านวัยวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการให้คำปรึกษา การยอมรับความต่างสถานภาพเอื้อให้ผู้ดำเนินรายการใช้กลวิธีการให้คำปรึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า งานวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร ศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์สองประเภท และการให้คำปรึกษาผ่านทางรายการวิทยุสาธารณะ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ช่วยให้เกิดสถานการณ์ของการสื่อสาร

ผู้วิจัยประมวลงานวิจัยเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารข้างต้น มาใช้เป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมที่สัมพันธ์กับการประกอบสร้างภาพตัวแทนเด็กดี